

Forfatter: Sibbern, F. C.

Titel: Gabrielis' Breve

Citation: Sibbern, F. C.: "Gabrielis' Breve", i Sibbern, F. C.: *Gabrielis' Breve*, udg. af Poul Tuxen , 1927, s. 389. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur:
<https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-sibbern02val-shoot-idm140446914323536/facsimile.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Gabrielis' Breve

BEMÆRKNINGER

Sibbern udgav *Efterladte Breve af Gabriells (Gabr. I)* 1826; nye Udgaver kom 1851 April, 1855 Juni, 1860 Dec. og endelig efter Forfatterens Død 1893; Udaf *Gabrielis' Breve til og fra Hjemmet (Gabr. II)* kom første Gang 1850 Oct.; nye Udgaver 1851 Febr., 1852 Mai, 1870 og endelig 1893 (med Indledning af H. Høffding). Store Ændringer er der ikke i de forskellige Udgaver; men da nærværende Udgave giver begge Romaner som en Enhed, laa det nær til Grund at lægge 2. Udgaverne, der omtrent falder sammen, hvad Tidspunktet for Udgivelsen angaar; paa det Tidspunkt har de for Sibbern staaet som to Bestanddele af eet Værk og i 2. Udgaverne har han kunnet indføre de smaa Ændringer, som den fornyede Gennemtænkning af Stoffet har ført ham til, uden at disse smaa Indgreb paa noget Punkt gaar ud over Originalens Friskhed. Foreliggende Udgave giver altsaa Teksten fra Udgaverne 1851; Antikva er sat med Kursiv; aabenbare Trykfejl er stiltiende rettet; andre Tekstrettelser anføres paa sidste Blad; disse er foretaget ved Sammenligning af tvivlsomme Steder med Manuskrifterne, som findes paa Det kgl. Bibliothek (Ny kgl. Samling 4.2425), og som bestaar af en Række Breve og Udkast — for en stor Del paa Tysk — til Gabr. I og af Trykkemanuskript til Gabr. II. Sibbern udmærker sig ikke ved Konsekvens i Stavemaade o. a. Han skriver umiddelbart efter hinanden: ærgjerrigen og Ærgjærrighed (S. 36), een Gang, eengang og engang (det sidste dog i forskellig

Betydning, S. 41), Sjel og Sjæl (S. 46 f.), givt og gift (S. 107—09) og igjennem, giennem og igiennem (S. 154—57), for blot at give et Par Eksempler. Saadanne Inkonsekvenser vilde det være ganske forkasteligt at rette. Selvfølgelig er der heller ikke rørt ved de utallige Germanismer, hvoraf nogle ganske vist hører Tiden til, men som for en stor Del sikkert hidrører fra, at flere Partier er skrevet først paa Tysk; de er forøvrigt forholdsvis langt talrigere i Gabr. I end i Gabr. II. Som Eksempler kan tjene Ord som: Forvendinger, tilsluttet, Forlængsel, førtroende, Sjælestillelse, Spire (plur.), en arrig Fjende, besaligende, drømløs, Maanskin, besaliget, Indsignelse; eller Konstruktioner som: Egnen af Regensburg, Bevidstheden af, uden Porten, blot paa et Øjeblik, paa smilende Dage, paa nogle Dage; eller endelig Vendinger som: til hvem jeg får det Hjerte, havde han udbetings sig det, for 10 Aar (siden), Hjertet sammensnøret i Brystet, hvad det angriber mig, ikke gad tilbage, er det dog kun Møje, de Selve, søgte han denne Leilighed ikke, Tanke, der nu kommer mig, at de Alle allerede længe sad midt i Bankerotten, lade saadan sin Tanke, lade det Andet, havde hende at takke, beder Dem vor Uret af, havde... sin Munterheds Spillerum o. m. a. Endelig siger det sig selv, at de mange unøjagtige Citater, hvis Tilstedeværelse skyldes, at Sibbern aabenbart citerer efter Hukommelsen, ikke er bragt i Overensstemmelse med selve Kildernes Ord; ofte vil Forskellen fremgaa af Noterne. Disse søger at give det nødvendigste til Forstaaelse af Romanerne *som Kunstværk*; der er derfor ikke gjort Forsøg paa at identificere eventuelle Portrætter i Brevene, heller ikke paa at give lokale historiske Oplysninger om de mange, forøvrigt hyppigst velkendte, Egne og Stæder, hvor Gabrielis færdes; derimod er Hentydninger og Antydninger i Teksten søgt forklarede ved Anførelse af de Kildedsteder, der har fremkaldt den stilistiske eller tankemæssige Anklang; Kilderne er hovedsagelig Det nye Testamente samt den tyske Klassicisme og Romantik.

- 5 *Dansk Litteratur-Tidende* (1811—36), der redigeredes af Peter Erasmus Müller, bragte 1826 (pag. 353—63, 369—84) en ret ubehagelig Anmeldelse af Sibberns Roman; Recensenten var Molbech, der til Udgangspunkt tager den fingerede Recension, som daværende Hofprædikant, senere Biskop, J. P. Mynster havde gjort sin Vens Bog til Genstand for, og som Sibbern lod aftrykke foran sin Roman.
- 14 *den ossianske Himmels mangfoldige Graat i Graat*. Den skotske Digter Macphersons (1736—96) Poesier, der var inspireret af gamle gæliske Digte, og som han udgav for Oversættelser af den keltiske Barde Ossians Værker, var 1807—09 udkommet paa Dansk, oversat af Blicher. *mit gamle Kloster*. Hermed menes Herlufsholm, der oprindeligt var grundlagt som Kloster i Næstved (1135), senere (c. 1200) flyttedes udenfor Byen (Skovkloster), ved Reformationens Indførelse inddroges under Kronen og 1560 ved Mageskifte kom i Herluf Trolles Besiddelse. Han skænkede Gaard og Gods til Oprettelse af en lærd Skole. Sibbern tilbragte som Elev nogle lykkelige Aar (1798—1802) paa Skolen, hvor han af Læserne navnlig sluttede sig til A. W. Brorson, der i Sibberns Skoletid efterfulgte I. L. Bernth som Rektor.
- 21 *den gamle, vakre Rector*. Se foreg. Note.
- 22 *Goethes Ord*. Goethes Digt An den Mond (Hempels Udgaven I, 64) begynder:

Füllest wieder Busch und Thal
Still mit Nebelglanz,
Läsest endlich auch einmal
Meine Seele ganz:

Breitest über mein Gefild
Lindernd Deinen Blick,
Wie des Freundes Auge mild
Ueber mein Geschick.

Ved *Schillers Digte etc.* Der Jüngling am Bache (Cotta-Udgaven 1838 I, 233 f.) er Udtryk for et elskovsfuldt Hjertes Stemninger ved Foraarets Komme, hvilket egentlig ikke passer til Gabrielis' Situation (11. Octbr.); men det er vel navnlig Liniet som flg., der ligger ham i Tanken:

Eine nur ist's, die ich suche,
Sie ist nah, und ewig weit.

- 28 *Goethes Aus meinem Leben*. De tre første Bind af »Dichtung und Wahrheit« udkom 1811—14.
- 31 *Tiresias's Skygge*. I »Odysseen« (11. Sang) fortælles, hvorledes Odysseus i Underverdenen taler med den berømte Seer Tiresias.
- 34 *kalde Historiens første Alder den barnlige*. Sign. f. Eks. Schiller, »Etwas über die erste Menschengesellschaft« (l. c. IX, 388: in einer wollüstigen Ruhe hätte er [der Mensch] eine ewige Kindheit verlebt), eller »Ueber naive und sentimentalische Dichtung« (l. c. XII, 167—281, passim).
- 40 *Elektra*. Sophokles' Tragedie skildrer, hvorledes Agamemnon's Datter sammen med sin Broder Orestes hæver Faderens Mord. De paa Græsk anførte Ord gives i N. V. Dorphs Oversættelse (1851): O hellige Lys! O jord[omstrømmende Luft!]. Gabrielis sigter til Chr. Stolbergs Oversættelse (I, 1787), hvor det hedder: O du heiliges Sonnenlicht, und du erdumsäuselnde Luft etc.
- 41 *Goethes: der Wanderer*. Der menes sikkert Wandrer's Nachtlid (l. c. I, 63): Ueber allen Gipfeln ist Ruh. *Sokrates's skjenne Død*. Om Sokrates' sidste Timer fortæller Platon i Dialogen »Phædon«, der indeholder Samtaler om Sjælens Udødelighed. Gabrielis læser den i Fr. Leopold Stolbergs Oversættelse i Bd. III af hans »Auserlesene Gespräche des Platon«, 1797.
- 47 *Athenienserens hos Plato*. I 4. Bog af »Staton« læses (C. J. Heises Oversættelse, 1851, 254): Leontios, Aglaions Søn, bemærkede nemlig engang, da han gik fra Peiræus, udenfor den nordlige Muur nogle Liig, der laae hos en Skarpretter. Han følte til samme Tid en Begjærighed efter at see dem, men tilfide en Afskye, der førte ham til den modsatte Side. Da han saaledes en Tidlang havde kæmpet med tilhullede Øine, blev han tilsidst overvundet af Begjærigheden, løb hen til Ligene, opspilede Øinene og raabte: Seer der, I Ulykkelige, mætter Eder med dette skjenne Skuespil.

- 48 *I det Salzburgiske etc.* Dette Sagn findes ikke omtalt i R. v. Freisauff, »Salzburger Volkssagen«, 1880, og gør ved hele sin reflekterede Karakter heller ikke noget oprindeligt Indtryk.
- 53 *caput mortuum*, Dødningshoved.
- 56 *den Fred, som er høiere, end si Fornuft*, sign. Brevet til Philippenserne IV, 7.
- 57 *Quod petis, hic est.* Horats' Epistler I, 11, 29: hvad Du søger, er her.
- 63 *Pestalozzis: Lienhard und Gertrud.* Den berømte Schweitserpædagogs folkeopdragende Roman udkom 1781—87.
- 68 »*Bekendtnisse einer schönen Seele*« er 6. Bog af Goethes »*Wilhelm Meisters Lehrjahre*«, hvori han har udviklet den pietistiske Susanna Katharina von Klettenbergs Livsskæbne.
- 72 *Runebjerget af Tieck.* Tiecks »*Der Runenberg*« udkom 1804 i »*Taschenburch für Kunst und Laune*«. 3. Jahrg.
- 79 *en Skat, som Møl ikke kunde æde etc.* sign. Matth. VI, 19—20.
- 82 *Danzii Grammatik.* Joh. Andr. Danzii *Compendium grammaticæ ebræo-chaldaicæ* 1732.
- 84 *Venusbjerget hos Tieck.* Tiecks »*Romantische Dichtungen*« I, 1799, 423 ff.
- 88 *Erkeengelen ved Thronen*, Lucifer, den oprindeligt gode Engel, der paa Grund af Hovmod faldt fra Gud og tog mange andre Engle med sig i sit Fald.
- 91 *den evige Vandrør*, den evige Jøde, Ahasverus, der skal have slaæet Jesus og til Straf maa vandre fredløs om paa Jorden uden at kunne dø.
- 92 Citatet fra »*Lienhard und Gertrud*« findes hverken i første eller i den stærkt omarbejdede anden Udgave af Bogen (1790—92).
den Krig etc. Forbundet med Napoleon var d. 10. Juli blevet endnu intimere end før; Napoleons Fjender trængte ind i Holsten; d. 5. Dec. rømmede de Danske Lübeck, d. 9. Dec. gik Hæren over Ejderen og d. 10. leveredes Træningen ved Sehested, der sikrede Tilbagetoget til Rendsborg.

- 95 *Birchs Udgave*, Quatuor Evangelia Græce ed. Andr. Birch 1788.
Genesis, det græske Navn paa første Mosebog.
- 96 *Jean Paul* (Friedrich Richter 1763—1825), *Novalis* (Fr. v. Hardenberg 1772—1801) og *Ludw. Tieck* (1773—1853) hørte, som overhovedet hele den tyske klassiske og romantiske Literatur, til de allervigtigste Faktorer, og saa indenfor dansk Aandsliv, i det 19. Aarhundredes Begyndelse. Komponisten Joh. Fr. *Reichardt*, en Tid Kapelmester hos Frederik II i Berlin, er nu kun kendt som Komponist til nogle af de mest populære Digte af Goethe, til hvem han en Periode stod i personligt Venskabsforhold.
- 128 *Goethe har dog Ret etc.* I 11. Bog af »Dichtung und Wahrheit« (l. c. XXII, 41) skriver Goethe i Anledning af Rousseaus »Pygmalion«: Wir sehen einen Künstler, der das Vollkommenste geleistet hat und doch nicht Befriedigung darin findet, seine Idee ausser sich kunstgemäss dargestellt und ihr ein höheres Leben verliehen zu haben; nein, sie soll auch in das irdische Leben zu ihm herabgezogen werden. Er will das Höchste, was Geist und That hervorgebracht, durch den gemeinsten Akt der Sinnlichkeit zerstören.
- 132 *Polymeter*, hos Jean Paul Betegnelse for Aforismer i rytmisk Form.
- 137 *for ethvert unyttigt Ord etc.*, slgn. Matth. XII, 36.
- 138 *En lille Fortælling*. Datidens pædagogiske Literatur var fuld af moralske og belærende Fortællinger som den anførte; men selve denne har Udg. ikke kunnet opspore.
juxta exemplar J. Millii, John Mill (1645—1707) udgav 1707 i Oxford en anset Udg. af N. T.
- 140 *Lavater* udsendte sine »Physiognomische Fragmente«, der søgte at læse Menneskers Karakter af deres Ansigtstudtryk, 1775—78.
jeg røstes i ham, slgn. Apostl. Gern. XVII, 28.
- 141 »*Saure Wochen, frohe Feste*« siger *Goethe* i Balladen *Der Schatzgräber* (l. c. I, 243).

- 143 »als wenn ichs schon ergriffen hätte«, slgn. Paulus' Brev til de Philippenser III, 12.
- 144 *den Efterretning*. Freden i Kiel sluttedes d. 14. Januar 1814.
Badens Grammatik. Jac. Badens Grammatica latina udkom første Gang 1782.
- 151 *Assaphs Ord*. Davids Psalmer 77, 6.
Steffens (Heinr. S. 1773—1845). Den kendte Romantiker og Naturfilosof var 1811—32 Professor ved Universitetet i Breslau.
- 154 *Müllers Huuspostil*. Heinr. Müllers »Evangeliske Hjerter-Speyl« fra c. 1730 var en meget udbredt Andagtsbog.
- 155 *Goethes: »die Geheimnisse«*. De to Vers lyder (i. c. I, 129):
- Wenn einen Menschen die Natur erhoben,
Ist es kein Wunder, wenn ihm viel gelingt;
Mann muss in ihm die Macht des Schöpfers loben,
Der schwachen Thon zu solcher Ehre bringt;
Doch wenn ein Mann von allen Lebensproben
Die sauerste besteht, sich selbst berwingt,
Dann kann man ihn mit Freuden Andern zeigen
Und sagen: Das ist er, das ist sein eigen!
- Denn alle Kraft dringt vorwärts in die Weite,
Zu leben und zu wirken hier und dort;
Dagegen engt und hemmt von jeder Seite
Der Strom der Welt und reißt uns mit sich fort.
In diesem innern Sturm und äussern Streite
Vernimmt der Geist ein schwer verstandenes Wort:
Von der Gewalt, die alle Wesen bindet,
Befreit der Mensch sich, der sich überwindet.
- Digtet findes i Bd. XIII af »Ausgabe letzter Hand« (1828).
- 156 *Spedelys*. Lys der dannes ved, at Vægen dyppes i Talg og hænges til Tørre paa Spid.
- 161 *Mendelsohn*. Moses Mendelsohn (1729—86), den meget læste Populærfilosof og Ven af Lessing, var ligesom den berømte *Spinoza* (1632—77) Jøde, hvorfor Gabrielis' Ven er saa stolt af dem.
- 163 *Valchendorphs Collegium* oprettedes 1595 som Bolig for 16 Studenter af Rigshofmester Christoffer Valkendorff.

- 166 *Damegang*. Ligesom Kavalergangen en endnu eksisterende Lindeallé i »Kongens Have«.
- 168 *Zodiakallyset*, i Fortalen til 4. Udg. af Udaf Gabrielis's Breve (1870) skriver Sibbern »at Gabrielis ved Zodiakallyset forstaaer den fra Vest til Nord og derfra til Øst fremskridende Lysning, som vi takke for vore saakaldte lyse Nætter. Astronomerne forstaae ved det nævnte Udtryk noget ganske Andet«.
- 170 *drøvt*, Dialektform for drøjt.
- 171 *Olim hæc meminisse juvabit*, Vergils Aeneide I, 203: engang vil jeg glæde mig ved at mindes dette.
- 173 *Salzmann*. Den af Rousseau og Basedow paavirkede tyske Pædagog Chr. Gotthilf S. (1744—1811) udgav 1784—93 sammen med andre sine »Reisen der Salzmannischen Zöglinge«. Hans »Der Himmel auf Erden« (1797) blev 1798 overs. af E. C. S. Randrup.
- 174 *Pontoppidans Bog*. Biskop Erik P.s (1698—1764) Bog »Om Udødelighed« udkom 1762. Hans »Forklaring«, en Katekismusfortolkning, er fra 1737.
- 176 *Vartov* blev af Christian IV gjort til en Lemmestiftelse 1607; sin nuværende Beliggenhed fik Stiftelsen 1666. *Filetfolk*, misforstaaet Betegnelse for Philalether (se S. 180).
- 178 *Biskop Balle*. Nikolaj Edinger B. (1744—1816), Forfatter af den »Lærebog« (1791), der afleste Pontoppidans »Forklaring«, var 1783—1808 Sjællands Biskop.
- 179 *Sang af Pram*. Sangen forekommer i Christen Henriksen Prams episke Digt »Stærkodder« (1785) S. 142—44.
- 180 *Philalether* var Navnet paa en religiøst sværmerisk Sekt, der 1830 stiftedes i Kiel under Ledelse af Th. Olshausen.
- 183 *Fr. Lützens* »Hellige Opmuntringer« udkom 1764; den tyske Mystiker og Pietist Joh. Arndts (1555—1621) berømte Opbyggelsesbog »Vier Bücher vom wahren Christenthum« begyndte at komme 1605, først oversat paa Dansk 1689—90, 4. Bog dog allerede 1618; Fr. Carl Gutfeldt (1761—1823) var en for sin Veltalenhed højt anset rationalistisk Præst.
- 188 *Jersin*, Jens Dinesen, (1588—1634), Biskop i Ribe, og

ligesom Arndt Forløber for den pietistiske Retning indenfor Lutheranismen.

G. H. Schubert: »Altes und Neues aus dem Gebiete der innern Seelenkunde« udkom 1817—37.

189 *HerrnhutersDannelse*. Brødre menighedens »Kærligheds-samfund« stiftedes 1727 af den pietistiske Grev Zinzendorf og blev Udgangspunkt for en udogmatisk og i Sammenligning med andre pietistiske Retninger mere optimistisk Kristendomsopfattelse.

193 *Mesterlectianer*, Discipel i den lærde Skoles øverste Klasse.

194 *Høstgildet og Peters Bryllup*, meget yndede Syngespil fra 1790 og 1793 af Thomas Thaarup (1749—1821) med Musik af Joh. Abraham Peter Schulz (1747—1800); *Joseph og hans Brødre*, Opera af E. N. Méhul fra 1807; *Rødhætten*, Opera af Karl Ditters von Dittersdorf fra 1788.

Aladdin var udkommet i Oehlenschlägers »Poetiske Skrifter« 1805.

203 »*Jesu Din søde Forening at smage*«, Salmen er bearbejdet fra Tysk af Biskop Peder Jacobsen Hygom (1692—1764).

205 »*Herre jeg vil bære Din Vrede*«, slgn. Profeten Micha VII, 9.

207 *Herders Volkslieder* udkom i to Bind 1778—79. De citerede Linier findes imidlertid ikke heri; derimod læses i »*Des Knaben Wunderhorn*« (1806—08) I, S. 103 i Digtet: Da droben auf jenem Berge følgende:

Und wenn zwey Liebende scheiden
Sie reichen einander die Händ.

Slgn. III, S. 59:

Und wann zwey Liebchen scheiden
Scheiden, scheiden,
So geben sie sich die Händ.

Strofen er som bekendt efterlignet af Heine, *Lyrisches Intermezzo* Nr. 49.

Goethe: Citatet er fra »*Hermann und Dorothea*« (»*Urania*«, l. c. II, 124).

208 *Hroars Saga* udkom 1817.

- 211 *Krebshuset*, Gaard ved Tuel Sø, indtil 1877 en kendt Kro.
- 215 *Kant*. Den omtalte Anekdoter findes i Kants »Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen« 1764, pag. 6.
- 227 *gamle Lassen*, Rasmus Lassen (f. 1755) var Præst i Kverndrup fra 1788 til sin Død 1825.
- 231 *Don Juan*. Mozarts Opera (fra 1787) blev først opført i København 1807.
Ludlams Hule af Oehlenschläger med Musik af Weyse opførtes 1815.
- 234 »*Vergiss mein nicht*« er en i det 18. Aarh. ofte anvendt Titel paa Opbyggelsesbøger.
- 244 *Otto Frederik Müller*, den berømte Naturforsker (1730—84), blev 1753 Huslærer paa Frederiksdal for den afdøde Statsminister Grev Schulins Søn, han udgav 1763 »Efterretning og Forklaring om Svampe«; Citatet findes S. 5.
- 246 *Tullins Ord om Bækkene*, Udvalgte Digte 1799, S. 10.
- 251 *Schillers: die Götter Griechenlands* (l. c. I, 98—104): Da ihr noch die schöne Welt regieret etc. beklager Tabet af den antike Skønhedsverden og sørger over den mørke og usunde Opfattelse af Naturen og Livet, som skyldes Kristendommen og Naturvidenskaben. Digtet er fra 1788, altsaa fra Schillers 29de Aar.
Albevæger og Afgiver, Udtryk og Tankegang paavirket af Goethes »Faust« (l. c. XII, 111): Der Allumfasser, Der Allerhalter etc.
- 252 *med Goethe sige*, Bd. II af »Dichtung und Wahrheit« har som Motto: Was man in der Jugend wünscht, hat man im Alter die Fülle.
Vers af Schiller, anden Strofe af Schillers Digt Die Ideale (l. c. I, 229) lyder:
- Edelstein sind die heitern Sonnen,
Die meiner Jugend Pfad erleicht:
Die Ideale sind zerzoanen,
Die einst das trunkne Herz geschwellt;
Er ist dahin, der süsse Glaube
An Wesen, die mein Traum gebar,
Der rauhen Wirklichkeit zum Raube,
Was einst so schön, so göttlich war.

- 253 *en gammel Psalme*, I Brorsons »Troens rare Klenodie« (Arlands Udgave 1867, S. 217) læses:
Er Gud dog Sielens Væld, Lyt, Livets Kraft og Styrke,
hvad skulde hindre ham sit eget Land at dyrke?
- 255 *Dreiers Klub* stiftedes 1775 og fik stor kulturel Betydning, ogsaa ved sine Koncerter.
Katastrophen hos os, 1784 styrtede Kronprins Frederik, 16 Aar gammel, Ministeriet Guldberg.
- 256 *Minerva og Tilskuer*, to Tidsskrifter, som K. L. Rahbek udgav henholdsvis 1785—1807 og 1791—1808, 1815—22; hans *Erindringer* udkom i fem Bind 1824—29.
de Dæmoner, som Herren jog ind i Svinene, Matth. VIII, 28—32.
- 263 *Abarim*, Bjergkæde øst for det døde Hav; *Saron*, Kystsletten mellem Jaffa og Karmel.
- 267 Brorsons Salmer samledes 1739 i »Troens rare Klenodie«; *den Guldbergske Salmebog* var den af Statsminister Ove Høegh Guldberg og Biskop L. Harboe 1778 udgivne.
Høstgildet, se Note til S. 194.
- 268 *hinn Lærde*, slgn. Erasmus Montanus, første Akts sjette Scene; om *Newtons* Distraction, se f. Eks. O. Brewsters Biografi af ham II, 1855, S. 413.
- 273 *Conventikelvæsenet*, Konventikler er gudelige Lægmandsforsamlinger af sekterisk Karakter.
- 278 *Ich hatte meine Sache* etc. Goethes Digt: Vanitas! vanitatum vanitas! (I. c. I, 83) begynder: Ich hab' mein Sach auf Nichts gestellt.
- 279 *den forrige*, den Guldbergske Salmebog fra 1778 afløstes 1798 af den evangelisk-kristelige Salmebog, der udarbejdedes af en Kommission under Biskop Balle.
- 280 *De, som meget have elsket*, etc, slgn. Luc. VII, 47.
Plinius' (62—113) Brevveksling med Kejsers Trajan er en af de vigtigste Kilder til Kendskab om Datidens Rom; Historikeren *Tacitus* (c. 55—ca. 120) er, ligesom Plinius, usympatisk stemt overfor de Kristne. *Hadrian*, der 117 fulgte efter Trajan, samlede i edictum per-

- petuum de Retsregler, som Prætorerne havde fastslaaet i aarlige Edikter.
- 281 *Simon Stylites* i det 5. Aarh. tilbragte 30 Aar af sit Liv paa Toppen af en Søjle i Nærheden af Antiocheia; han tilbedtes som en Helgen.
quorum pars etc. Vergils *Aeneide* II, 6.
- 282 *Kränken ein liebendes Herz* etc. af Goethes *Vier Jahreszeiten* Nr. 34 (l. c. II, 168).
- 284 *hine Ord hos Goethe*, af Digtet *An Mignon* (l. c. I, 59); Goethe skriver i paagældende Strofe »Still im Herzen«; »Tief im Herzen« hedder det i første Strofe.
- 285 *Det er inden i Eder*. slgn. Luc. XVII, 21.
- 288 *i hvilken vi Alle ere, leve og rores*, slgn. Apostl. Gern. XVII, 28.
- 295 *Vartov*, Stiftelsen *Vartov* laa en Tid omtrent, hvor nu Triangelen er; 1729 blev Ejendommen solgt.
- 297 *de to Epistler*, Goethes *Episteln* (l. c. II, 129—134); Citatet staar S. 130.
- 298 i *Snorro Sturleson*. Snorres (1178—1241) *Sagaværk* om de norske Konger. *Heimskringla*, var ligesom *Saxos* (c. 1150—1220) *Danmarks Krønike* i Aarene 1818—22, oversat af Grundtvig.
- 303 *David*, Første *Krønikernes Bog* XXI, 13.
- 305 *Prindsen i Odense*, baade *Christian VIII* og *Frederik VII* var som *Prinser Guvernører* over *Fyn* med *Bolig* paa *Slottet* i *Odense*.
Plutarch (c. 46—120) fortæller om *Kleopatra*, at si og for sig var nemlig, efter hvad man fortæller, hendes Skønhed slet ikke uforlignelig eller saadan, at den imponerede *Beskueren*, men der var over hele hendes *Væsen* en uimodstaaelig *Charme*, og det smukke *Ydre* i *Forening* med hendes vindende *Konversation* og betagende *Personlighed* efterlod ligesom en *Braad* i dens *Sjæl*, der talte med hende. Hendes *Stemme* besad ogsaa en bedaarende *Velklang*, og da hun med *Lethed* kunde bruge sin *Tunge*, der var som et *Instrument* med mange *Streng*e, i alle mulige *Sprogarter*, talte hun næsten aldrig med *Udlændinge* ved *Hjælp* af *Tolk*, etc. (K. *Hudes Oversættelse* II, 1914—15, S. 254 f.).

- 307 *Nys fyldte*, se S. 267.
- 309 *det Bind af Oehlenschlägers Digte*, Digte, 1803. Det omtalte Digt staar S. 167.
- 310 *den almindelige Psalmebog*, slgn. Note til S. 267 og 279; *Erik Pontoppidans Salmebog* er fra 1740.
- 311 *Digtet Frederiksberg* udkom 1817.
- 312 *gamle Biskop i Odense*, Dr. Fr. Plum var 1811 blevet Biskop over Fyens Stift.
- 314 *Oehlenschlägers samlede Digte* udkom i tre Bind 1823.
- 315 *Wienholdt, A. Wienholts »Vorlesungen über den natürlichen Somnambulismus«* 1805, indeholder S. 110—31 de omtalte Beretninger om Frøken Paradies, hentet fra Mich. Wagners »Beyträge zur philosophischen Anthropologie« I—II, 1794—96.
»vællende Fluth«, se Goethecitater S. 297.
- 330 *Wilhelm Meister*, Digtet: So lass't mich scheinen, bis ich werde findes i 8. Bogs 2. Kapitel af Goethes Roman (l. c. XVII, 483).
- 332 *Lütken*, se Note til S. 183.
skrige hølere, end Tyrus og Sidon. Se Esaias XXIII og Jeremias XLVII.
- 335 *Prindsens Iver*, se Note til S. 305.
- 336 *Søstrehuset*, Christiansfeld blev 1773 grundlagt af Herrnhuterne, se Note til S. 189.
Nankings Overkjorteler, Nanking i det østlige Kina er Sædet for en betydelig Bomuldsindustri.
- 342 *Siseboden*, Acciseafgiften paa indførte Varer blev i København først ophævet 1882.
- 344 *Geheimraad Brandt*, Chr. B., Broder til Christian VII's maitre de plaisir Enevold Brandt, blev 1789 Kancellipræsident; *Chr. Colbjørnsen*, den bekendte Forkæmper for Landboreformerne, blev 1788 Deputeret i Kancelliet og Generalprokurør.
- 346 *Stokhuset*, et militært Arresthus, flyttedes 1670 til Hjørnet af Østervoldgade og Stokhusgade og var fra 1741 Straffeanstalt for »Slaverne«, der i Lænker maatte udføre offentligt Arbejde.
- 349 *Sovedrikken*, Weyses Syngestykke med Tekst af Oehlenschläger opførtes 1809.

- 350 *All maa komme Dem til Gode* etc. slgn. Romerbrevet VIII, 28.
- 352 *Anabaptisterne*, Baptisternes fra England stammende Sekt fik navnlig stor Betydning i Nordamerika; nogen større Rolle i Hamburg kom den foreøvrigt først til at spille i 1834, da Oncken stiftede Menigheden der. De Gendøbere, Luther bekæmpede, var den af Thomas Münzer ledede Sekt.
- 353 *Schillers Lied von der Glocke* (l. c. I, 362—76) blev skrevet 1799 og offentliggjort 1800 i *Musen Almanach*; *Och lenschlägers Langelandsreise* tryktes første Gang i »Poetiske Skrifter« I, 1805; Goethes »Hermann und Dorothea« er fra 1797.
- 355 *Wandsbekker Bothen*, Matthias Claudius (1750—1815) udgav Tidsskriftet *Der Wandsbecker Bote* (1770—74) og samlede senere sine Skrifter i 8 Bind under Titlen: »*Asmus omnia sua secum portans*« (1774—1812).
- 370 *Kembris*, Cambrik eller Cambray er den fineste Sort af Batist.
- 381 *Eventyret om Æselet*, slgn. Molbechs *Evcaty* Nr. 22 *Stadsmusikanterne i Bremen*; *Eventyret om den Skjønsne og Dyret*, slgn. Molbech Nr. 7: *Deiligheden og Uhyret*; *den blaa Sommerfugl* er antagelig fri Fantasi paa Basis af *Reminiscenser*; *Hanelil og Hønelil* er Molbech Nr. 8: *Frakkerfolket*.
- 385 *Job*, Hjobs Bog I. 21.